

Pauli Heikkilä

Olympiatuli Berliinissä – Tulenkantajat Suomessa

Berliinin olympialaiset elokuussa 1936 oli siihen asti suurin ja näyttävvin urheilutapahtuma uudella ajalla. Tämä ei kuitenkaan yksin selitä kisoihin kohdistunutta mielenkiintoa. Keskustelua ja ärtymystä herätti myös Saksan uusien vallanpitäjien, kansallissosialistien, tapa yhdistää urheilu poliittiseen ideologiaansa. Tätä kautta olympialaiset päätyivät myös poliittiseen kulttuurilehteen, jolla tosin oli jo aiheeseen sopiva nimi, *Tulenkantajat*.

Sekä Berliinin kisoista että sen nostattamasta keskustelusta on kirjoitettu paljon. Aiheen saamasta julkisuudesta huolimatta on perusteltua käydä läpi *Tulenkantajien* Berliinin olympialaisia koskevat jutut. Ensinnäkin jo ennakoasetelma tuo mukaan kriittisyyttä ja vastustavia äänenpainoja, jotka näyttävät puuttuvan muun suomalaislehdistön suhtautumisessa kyseisiin kisoja kohtaan ja valitettavasti myös tämän päivän yleisessä historiakuvassa 1930-luvusta. Toiseksi *Tulenkantajat* oli osa 1920-luvulla läpilyönyttä suomenkielistä modernismin runoilijasukupolvea, joka koreromantiikan ja mystisismien ohella arvosti myös ruumiinkulttuuria. Lehden voi siis tältäkin perustalta ajatella olleen kiinnostunut Berliinin olympialaisista, vaikka se ei kulttuurin keskeisintä kenttää ollutkaan.¹ Olympialaisia käsiteltiin *Tulenkantajien* pääkirjoituksissa keväästä alkaen

kolme kertaa ja kisoihin liittyen kerrottiin 16 uutista. Artikkelin tavoitteena on tarkastella *Tulenkantajien* urheilunäkemyistä sikäli kuin se tuli esiin olympialaisten kautta. Mitä kisoissa vastustettiin ja millaiseksi kuviteltiin sen vastapainoksi oikea urheilu?

Runoilijoiden ryhmänä tulenkantajat oli jakaantunut kolmeen poliittiseen suuntaukseen. Oikeistolaiset, kuten Martti Haavio eli runoilija P. Mustapää, irrottautuivat jo aikaisessa vaiheessa ja välittävänä aineksena ollut Olavi Paavolainen jäi yksin. Erkki Valan johtamat vasemmistolaiset kosmopoliitit kaappasivat lehden, joka ilmestyi vuoden 1933 alusta talvisotaan saakka. Enimmäkseen lehden tekoon osallistuivat jo seuraavan sukupolven tekijät, mutta päätoimittaja Vala määräsi linjan. Koska varsinainen ryhmä oli moninainen ja kuitenkin niin monet ovat käyttäneet tulenkantajien nimeä, sen tutkiminen ei ole ollut helppoa. Etenkin tulenkantajien viimeinen vaihe on jäänyt tutkimuksen katveeseen. Tutkimuskirjallisuudessa se ohitetaan nopeasti vasemmistoon kallellaan olleena sanomalehtenä. Ainakaan tässä vaiheessa kommunistit eivät vielä vaikuttaneet *Tulenkantajien* sisältöön.² Jotta syy, miksi kulttuurilehti ylipäättään kirjoitti olympialaisista selviäisi, on kirjoittelu liitettävä lehden yleiseen linjaan. Miten kirjoittelua käytettiin hyväksi oman politiikan ajamisessa ja mikä tuo politiikka oli?

Tulenkantajat ilmestyi pääsääntöisesti viikoittain lauantaisin. Berliinin kisojen aikana se ilmestyi vain kerran, sillä kisat pidettiin 1.–16.8.1936 ja edeltäneen heinäkuun kaksoisnumeron takia lehti pääsi raportoimaan kisoista vasta niiden puolivälissä. Seuraava numero ilmestyi kisojen yhä kestäessä, mutta silloin suomalaiset olivat jo palanneet kotimaahan, jolloin oli aika tehdä kisojen tilinpäätös. Koska varsinaiset tapahtumat oli jo uutisoitu tuoreeltaan sanomalehdissä, *Tulenkantajat* keskittyi kommentointiin ja kaunokirjallisiin teksteihin. Silti Berliinin kisojenkin aikana lehdessä oli jonkin verran uutismateriaalia. Oletettavasti *Tulenkantajat* koki tämän aineiston jääneen muussa suomalaislehdistöissä liian vähälle huomiolle, joten ne valittiin erityisen tarkkaan. Näiden uutisten lähteet kertovat myös lehden suuntautumisesta.

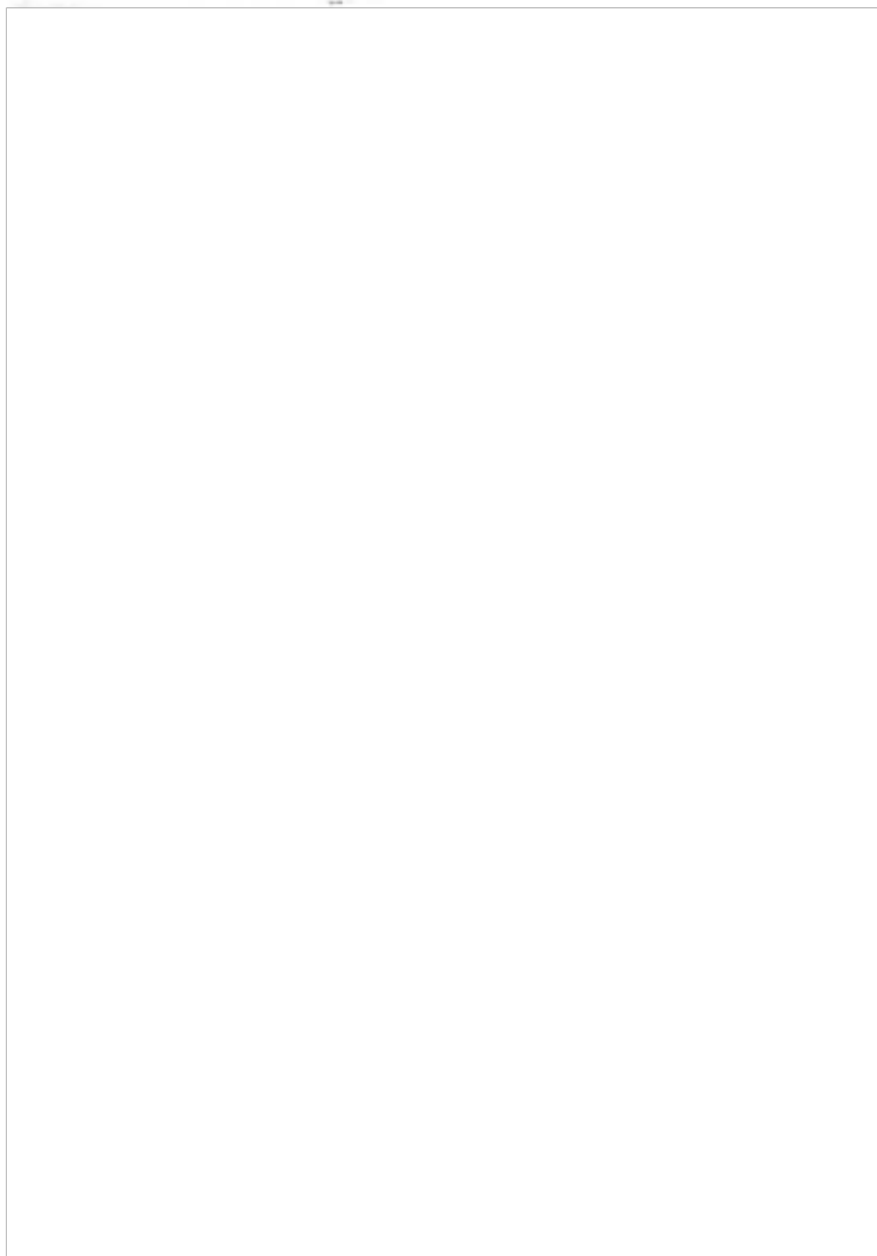
Olympialaisten ulkopuolella urheilu esiintyi lehden sivuilla harvakseltaan; esimerkiksi vuonna 1933 nimimerkki Y.K. oli arvostellut tähtiurheilijakulttia.³ Vuonna 1936 urheilua sivuttiin lehdessä useastikin ympäri vuoden käsiteltäessä TUL:n tilannetta.⁴ Useimmat oli kirjoittanut nimi-

merkki Entinen Aktiivurheilija, jonka taakse kätkeytyi Eino Pekkala. Pekkala kannatti vahvasti kilpailuyhteistyötä eri aatesuuntien seurojen välillä kansanrintaman pohjalta ja piti ääntä TUL:n valtionapurahojen kohdalta. *Tulenkantajat* ja Akateemisen sosialistiseuran *Soihdu* olivat ainoat lehdet, joissa pystyi arvostelemaan TUL:n johtoa.⁵ Kirjoitukset olivat ulkopuolisten tuottamia ja erillisiä lehden yleisestä linjasta eikä niillä ollut yhteyttä Berliinin kisoihin.

"Rotuvihan ja raa'an natsi-propagandan olympialaiset"⁶

Jo toukokuun alussa *Tulenkantajat* kertoi suunnitelluista protesteista lainaten uutisia *Hufvudstadsbladetista* ja Britannian *New Statesman and Nationista*.⁷ Uutisointi oli myöhäissyntyistä, sillä varsinainen boikottiliike oli kuivunut kasaan jo edellisvuoden puolella Saksan otettua joukkueeseensa kaksi juutalaisurheilijaa. Reinin alueen miehitys maaliskuussa oli lisännyt kisojen vastustusta, mutta vastenmielisyyden ilmeneminen esimerkiksi poisjäännin muodossa oli vielä epävarmaa. Tämäkin kutistui yksittäisten urheilijoiden protestointiin.⁸ Vielä ennen olympialaisia *Tulenkantajat* lainasi *Sosialidemokraattia* mahdollisuudesta, että Prahassa järjestettäisiin eräänlaiset varjokisat, joihin myös Neuvostoliitto ottaisi osaa. Tsekkoslovakian hallituksen kerrottiin harkitsevan kieltoa Berliinin lähtemiselle.⁹ Lopulta vain Tsekkoslovakian jalkapalloliitto jäi kotiin vastalauseena Saksan politiikalle.¹⁰ Myös kisojen jälkeen *Tulenkantajat* kertoi yksittäisten mutta parhaimpien ruotsalaisten kieltäytyneen lähtemästä Berliiniin.¹¹

Tulenkantajien periaatteellinen kanta Berliinin olympialaisiin tuli selväksi jo toukokuussa ensimmäisessä kisoja käsittelevässä pääkirjoituksessa. Otsikossa kisoista ennustettiin tulevan "kansalliskiihkon, rotuvihan ja sotatarustelun olympialaiset". Lehden tai Valan oma linja ollut vielä täysin vakiintunut ja pääkirjoitus toisti aikaisempia uutisia kisojen vastustajista. Nyt kisoja vastustava kansainvälinen komitea oli julkaissut osia Kurt Münchin natsseille myötämielisestä teoksesta, joka esitteli Saksaa olympiavuonna 1936. *Tulenkantajat* yhtyi arvosteluun. Pääkirjoituksen mukaan teos kannatti niin henkisesti kuin taloudellisesti riippumattoman valtion luomista Keski-Eurooppaan, joka on ylpeä rodustaan: "Paitsi juutalaiset, saippuoidaan kirjassa myös eteläeurooppalaiset perusteellisesti." Riippu-

Erkki Valan toimittama Tulenkantajat noudatti 1930-luvulla kuvituksessaan riisuttua linjaa, mutta toisinaan lehdessä julkaistiin Tapio Tapiovaaran grafiikkaa.

maton valtio merkitsi myös poikkeavaa käsitystä urheilusta. Münchin mukaan kansallissosialistit taistelivat "liberalistista urheilua vastaan, joka on läntisen maailmankulttuurin tuote". Pääkirjoitus ei kuitenkaan erittele, millaisen urheilun puolesta taisteltiin.¹²

Münchin teoksessa oli kaikuja niistä perusteista, joilla kansallissosialistit olivat oppositiossa ollessaan vastustaneet olympialaisia. Kuitenkin valtaan päästyään he alkoivat pelata "läntisen maailmankulttuurin" säännöillä ja suunnitella kisoista näyteikkunaa uuden Saksan erinomaisuudesta. Tämä koski niin urheilumenestystä, kisojen käytännön järjestelyjä kuin kisojen ulkopuolista elämää. Niinpä kaikkein kiivaimpia kannanottoja lievennettiin ja juutalaisvastaiset kyltit poistettiin. Laitapuolen kulkijoita suljettiin keskitysleireihin kisaturisteja häiritsemästä.¹³

Tämän vihannostatuksen jälkeen oli aiheellista kysyä, "miksi Hitler-Saksa haluaa niin mielellään nähdä näitä 'läntisen maailmankulttuurin' edustajia Berliinin urheilukentillä ensi kesänä." Vastaus tähän oli annettu jo muutamaa numeroa aiemmin lehden lainatessa *New Statesman and Nationia*. Sen mukaan natsit toivoivat kisojen avulla saavansa maahan ulkomaista rahaa. Tämän käyttötarkoitukseksi arveltiin pidemmittä perusteluitta ulkomaisten raaka-aineiden osto sotavarusteluja varten. Vielä lisättiin, että näitä mahdollisesti käytettäisiin juuri niitä maita vastaan, joiden kansalaiset ovat vieneet Saksaan rahaa. Myös *Tulenkantajien* mukaan tämä riitti syyksi kieltäytyä lähtemästä Berliiniin.¹⁴

Kisojen aikana olympiasoihdun kohtalo tarjosi esimerkin olympialaisten käyttämisestä sotavarustelun hyväksi. "Berliinin stadionilta kannettiin 'olympialaissoihtu' Esseniin Kruppin tykkitehtaaseen ja sytytettiin sillä juhlallisesti juuri valmistunut uusi sulatusuuni". Se viimeistään paljasti natsien todellisen mielenlaadun ja heille ominaisen karkean mauttomuuden. Kisoja käytettiin kyynisesti uusien voimien ja varojen keräämiseen uutta sotaa varten.¹⁵

Sotavarusteluilla pelottelu oli kuitenkin vailla perusteluja. Ensinnäkin jo kisojen aikana *Tulenkantajat* osasi kertoa *Daily Heraldin* vedoten, että saksalaisviranomaiset olivat erittäin pettyneitä ulkomaalaisten vieraiden määrään. Kaavaillun monen sadan tuhannen sijaan heitä oli viimeisten laskujen mukaan 160 000.¹⁶ Todellisuudessa ulkomaaisia kisavieraita ei ollut edes näin paljoa, ja 96 % kisayleisöstä oli saksalaista. Toiseksi vaikka

Hitler kehui kisojen tuottaneen puoli miljardia Rmarkkaa, taloudellinen voitto ei ollut kannustanut kisojen järjestämiseen.¹⁷

”Olympialainen henki vaatii rehellistä peliä.”¹⁸

Edellä mainittu Münchin kirja oli Saksan urheilujohdon hyväksymä ja sen edustama maailmankuva yhdistettiin suorasukaisesti kesän olympiakisojen henkeen. Kirjan mukaan urheilijan tarkoituksena oli ensisijaisesti harjoittaa itseään välttämättömän, jopa tarpeellisen, sodan varalle. Tämä ei pelkästään tarkoittanut fyysistä valmennusta vaan myös oikean hengen omaksumista eli urheilijan piti vihata kilpailijoitaan kuin sotilaan vihollisiaan. Jo tässä vaiheessa Vala oli todennut, miten ”esimerkit riittävät osoittamaan, millainen tämä henki on ja miten vähän tekemistä sillä on todellisen olympia-aatteen kanssa.”¹⁹

Esimerkkejä löytyi kisojen aikana lisää. *Helsingin Sanomista* lainattiin uutinen Italian ja USA:n välisestä jalkapallo-ottelusta, jossa italialaiset olivat lyöneet sekä vastustajiaan että tuomaria.²⁰ Kisojen jälkeen kerrottiin olympiakylässä olleesta elokuvateatterista, jossa kansainväliselle yleisölle oli näytetty ”kiihkosaksalainen sotafilmi”. Kesken näytöstä muiden kansallisuuksien edustajat poistuivat teatterista, jolloin syntyi melua ja uhkaavia huutoja.²¹

Valan ja *Tulenkantajien* näkemyksen mukaan ”todellinen” eli oikea olympia-aate oli jotain muuta. Olympialaisten tarkoitus ja tulevaisuus perustui käsitykseen urheilusta, jonka Vala määritteli seuraavasti: ”Samoin kuin henkisen on ruumiinkulttuurin tarkoituksena yhdistää ja jalostaa ihmistä eikä erottaa ja alentaa heitä.”²²

Suomalaisessa keskustelussa samoja äänenpainoja kuultiin runsas vuosi myöhemmin pidetyissä *Tornin pidoissa*, joissa valkoisen tasavallan nuori eliitti keskusteli ajankohtaisista aiheista. Viidennen kokoontumisen teemana oli ”sairas sielu terveessä ruumiissa” viitaten José Ortega y Gassetin huomioon massakulttuurin ja ylenpalttisen liikunnan yhtäläisyydestä. Paikalle oli saapunut myös Suomen Urheiluliiton puheenjohtaja Urho Kekkonen. Hän erotti yksilön luonteenkasvatukseen tähtäävän harastusurheilun ja urheilun valtion tarpeita varten, joista hän piti edellistä

tärkeämpänä.²³ Vala oli Kekkonen kanssa samoilla linjoilla, kun taas Kurt Münchin voi huoletta laskea jälkimmäisen kannattajiin.

Toisaalta Valankin mukaan urheilulla ja olympialaisilla oli poliittiset tavoitteet: "Olympialaiset kisat ovat tarkoitettut edistämään kansojen välistä ystävyyttä."²⁴ Hän vertasi Berliinin kisoja antiikin kisoihin, mihin antoi aiheen Berliinissä esitelty, sittemmin pysyväksi rituaaliksi jäänyt soihtuviesti Olympian lehdestä kisapaikalle²⁵. Vala maalasi melko ihan-teellisen kuvan antiikin Hellaan mitteloista Olympian kentillä suuriksi rauhanjuhliksi. Siellä "yhdisti katsojia ja urheilijoita tunne ja tietoisuus siitä, että helleenit valtioiden välisistä riidoista huolimatta edustivat yhte-näistä kulttuuria."²⁶ Vala näki olympialaisissa "kansojen yhteisymmärryk-sen juhlan".²⁷

Antiikkiin verrattuna Berliinin kisat näyttäytyivät tarkoituksellisen vastakohtaisina. Vala oli tietoinen, miten soihtuviestillä "tahtoivat natsit viitata siihen, että kisat olivat antiikin kisojen aatteellista jatkoa", mutta leimasi sen ulkonaiseksi ja teatraaliseksi eleeksi. Pyrkimyksestä huolimatta kisoilla oli eroa. "Maa, johon he olivat saapuneet, ei kuulunut enää si-vistysmaitten joukkoon." Väkivallan, kansalliskiihkon, rotuvihan, oikeus-periaatteiden syrjäyttämisen jäljiltä tunnetta kulttuuriyhteisyydestä tai ajatusta kansojen yhteistoiminnasta ei voinut syntyä. Olympialaiset kisat olivat tämän vaikutuksesta vaarassa ajautua "aatteelliseen vararikkoon".²⁸

Merkittävin esimerkki urheilun politisoinnista ainakin suomalaisesta näkökulmasta oli seuraavien kesäolympialaisten kisapaikan valinta. Tähän kiinnitti huomiota myös muu suomalainen lehdistö, joka oli ollut halun-ton arvostelemaan Saksaa, kun toiveet kisojen saamisesta Helsinkiin oli-vat vielä korkealla. Ne kuitenkin äänestettiin Tokiolle juuri ennen kisoja, mikä lopetti muidenkin lehtien hymistelyn.²⁹

Tulenkantajissa Vala tuomitsi ratkaisun tapahtuneen "poliittisten nä-kökohtien" perusteella. Hän päätteli Saksan junailleen kisat Japanille, kos-ka sen poliittinen painoarvo oli suurempi kuin esimerkiksi Suomen. Hän arvosteli Saksan kaksinaamaisuutta, kun se julkisesti "tahtoo esiintyä Suo-men 'ystävänä'", mutta ei kuitenkaan ollut äänestänyt Suomen puoles-ta. Lisätäkseen tilanteen dramaattisuutta Vala totesi Saksaan äänestäneen Suomea *vastaan*, millä on eri vaikutus kuin Japanin puolesta äänestämi-sellä. Salaisen äänestyksen tapahtumat levisivät nopeasti lehdistöön; Saksa oli ratkaissut pelin sille luovuretuilla avoimilla valtakirjoilla, mutta Vala ei

pitänyt suurta ääntä esimerkiksi siitä, että myös Yhdysvallat oli äänestänyt Tokiota.³⁰

Tapahtunut tarjosi Valalle tilaisuuden säättää saksalaisnatsien lisäksi suomalaisia poliitikkoja, porvarillisia piirejä, joille ratkaisun todettiin olleen katkera pettymys. Silmätikuksi joutui tulevaa Helsingin olympiastadionia rakentavan Stadion-säätiön johtaja, Suomen olympiakomitean jäsen Erik von Freneckell, joka oli todennut ratkaisussa mahdin käyneen oikeuden edellä. "Outoa on tätä tosin kuulla insinööri Freneckelliltä, jonka suhde lapualaisuuden johtomiehenä on mahtiin ja oikeuteen ollut samanlainen."³¹

Joka tapauksessa kisajäsennyden menetys sinänsä selvästi harmitti myös *Tulenkantajia*. Jo etusivun pääkirjoituksessa Vala totesi: "Puuttumatta ensinkään kysymykseen, olisiko Suomelle ollut edullista saada seuraavat kilpailut järjestääkseen, on todettava, että urheilulliselta kannalta Suomi olisi ollut oikeutettu saamaan kisat ennen Japania."³² Pettymys oli havaittavissa myös kakkosivun pakinassa, jonka Vala kirjoitti salanimen suojista, ja jossa hän niputti yhteen saksalaisturistit ja olympiapolitiikan: "Nautitun vieraanvaraisuuden ovat natsit palkinneet siten, että äänestivät v:n 1940 olympialaiset Tokioon ja suomalaiselle urheilijajoukkoille eivät he avajaisjuhlassa viitsineet edes taputtaa – pitivät kai suomalaisia niin tyhminä, ettei heille enää kannata osoittaa edes alkeellisintakaan kohteliaisuutta."³³

Myös kisojen tilinpäätöksessä kisaisännyden menetys sai suuren huomion. Tekstissä toistettiin kahden viikon takaiset kannat. Saksalaisten "kauniitten puheitten takana oli ainoastaan vilppiä" ja niihin luottaneet suomalaiset piirit saivat nyt hävetä.³⁴ Vielä kisojen päätyttyäkin *Tulenkantajat* lainasi *Helsingin Sanomista* Kansainvälisen Olympiakomitean suomalaisjäsenen, Ernst Krogiuksen haastattelua, jossa tämä totesi Hitlerin määränneen Saksan edustajan, tohtori Lewaldin äänestämään Tokion puolesta. Lehden päätelmä oli lyhyt: "Tämä lausunto vahvistaa edelleen käsitystä, että Berliinin olympialaisissa kävi politiikka urheilun edellä."³⁵

Kisaisännyden lisäksi käynnissä olevissa kisoissa muutkin poliittiset perustelut nostattivat arvostelua. Ulkomaiden lehdistössä kiinnitettiin laajalti huomiota olympiayleisön koriinpäinvetoon. Suomessakin oltiin "tyrmistyneitä" yleisön asiantuntijuudettomuudesta aina *Uuteen Suomeen* saakka.³⁶ Myös *Tulenkantajat* oli lukenut suomalaisia ja ulkomaisia lehtiä

ja päätynyt samaan johtopäätökseen. Omien saavutuksia yliarvioitiin ja vieraita väheksyttiin ennenkuulumattomalla tavalla. "Urheilulliset saavutukset eivät merkinneet mitään, vaan suosio jaettiin poliittisten sympatiojen mukaan."³⁷ Avajaisissa *Tulenkantajat* pani merkille, ettei suomalainen urheilijajoukkue saanut suosionosoituksia, kun ei tehnyt "natsilaista kääntärvähdystä".³⁸

Entinen tulenkantaja Olavi Paavolainen oli saapunut Kolmannen valtakunnan vieraaksi muutama päivä ennen olympialaisten päättymistä ja palasi myös markakirjassaan kisojen tunnelmiin. Paavolaisen mukaan "vain naiivin idealistinen teoreetikko" piti olympiakisoja enää "kansojen veljestyttäjänä", mikä oli ilmeinen viittaus Erkki Valaan mutta myös muihin suomalaisiin. Urheilusta oli muodostunut kansalliskiihkoisen politiikan yksi tehokkaimmista taisteluaseista. Vuoden 1940 olympialaisten ratkaisu osoitti jopa suomalaisille kansainvälisen politiikan käyträvän hyväkseen urheilua.³⁹

Paavolaisella oli poikkeava näkökulma myös naisurheiluun. Saksan naiset olivat voittaneet lukuisia kilpailuja, mistä syntyi maskuliinisuutta korostavassa maassa "tragikoomillinen tilanne": "Kerrankin oli Kolmas valtakunta pakotettu julkisesti taputtamaan käsiään naiselle".⁴⁰ Suomalaisessa sanomalehdistössä sen sijaan ei arvostettu naisurheilua ja myös Vala nosti esille *Helsingin Sanomien* Simeonin kirjoituksesta "suomalaisten juoksijain suurenmoisen 10,000 metrin juoksun" aliarvioinnin "vähäpätöisten sivukilpailujen", kuten naisten keihäänheiton, kustannuksella. Samassa yhteydessä Vala viittasi saksalaisten epätoivoiseen yritykseen viilata tilastoja laskemalla naisten ja miesten tulokset yhteen. Myöhemmin hän totesi Suomen voittaneen nimenomaan miesten yleisurheilussa niin Saksan kuin Yhdysvallat.⁴¹

Tilinpäätöksensä *Tulenkantajat* määritteli kisat epäsointuisiksi: "järjestys hyvä, mutta oikea urheilumieli puuttui. Kisojen käyttäminen natsipropagandan palvelukseen on tehnyt tympäisevän vaikutuksen."⁴² *Tulenkantajat* lainasi mielihyvällä *Helsingin Sanomia*, *Uutta Suomea* ja *Ajan Suuntaa*, miten "Suomen porvarillisetkin lehdet ovat antaneet pettymyksensä tulla selvästi ilmi" olympialaisten järjestelyihin. Lehti lopetti myös Suomen urheiluliiton puheenjohtaja Kekkonen todenneen Berliinin kisat "epäurheilullisiksi".⁴³

”Kolmannen valtakunnan tšekäläinen sympatisööri”⁴⁴

Kirjoittelu Berliinin olympialaisista on nähtävä yhteydessä yleisempään kirjoitteluun natsi-Saksasta ja se puolestaan yhteydessä yleisempään sisäpolitiikkaan. Sotienvälisessä Suomessa poliittisille suuntauksille oli maantieteellinen vastine ja näkemykset olivat melko vakiintuneita. Valaa ja *Tulenkantajia* huolestutti taustalla enemmänkin preussilainen militarismi kuin mystinen kansallissosialismi. Puoluepoliittinen vasemmisto muutenkin tuomitsi Saksan, jonka kehitystä keskustassa epäiltiin ja oikeistossa kommentoitiin myötäillen. Näiden linjojen olemassaolosta huolimatta Saksa ei tarjonnut hätkähdyttäviä uutisaiheita natsien vakiinnutettua asemansa. Niinpä kirjoittelu oli varsin vähäistä. Myös Isänmaallisen Kansanliikkeen *Ajan Suunta* ymmärsi olla hiiskumatta aiheista, joista olisi voinut koitua sille harmia.⁴⁵

Olympialaisia käytettiin Suomessa sisäpoliittisesti. Suorasukaista vihjailua saksalaisten vaikutusvallasta oli *Tulenkantajien* uutisoidessa jalkapallojoukkueen lähettämistä kisoihin. Suomi oli ”taloudellisista ja myös urheilullisista syistä” päättänyt olla lähettämättä joukkuetta, mutta saksalaiset olivat ”vaatineet päätöksen tarkistamista”. Joukkueen lähettäminen oli lehden mukaan Saksan vaikutusta.⁴⁶ Tässä yhteydessä kerrottiin myös *Völkischer Beobachterin* urheilutoimittaja Werner Storzista, lehdessä pelkkä herra S., joka oli vierailut Suomessa *Tulenkantajien* mukaan ”harjoittamassa propagandaa natsi-olympialaisten hyväksi”.⁴⁷

Kirjoittelulla oli myös tarkempi kohteensa. Edellä jo mainittiin urheilujohtaja von Frenckelliin kohdistuneesta piikittelystä, mutta merkittävämpänä kohteena oli *Ajan Suunta*. Olympiakirjoittelussa sitä nimiteltiin Saksan natsien Helsingissä ilmestyväksi äänenkannattajaksi⁴⁸ tai puolivieralliseksi lehdeksi⁴⁹. Epäilemättä nimitykset eivät olleet käytössä vain kesän 1936 aikana. *Ajan Suunnan* lisäksi Viipurissa ilmestynyt *Karjala* sai kerran osansa pilkasta.⁵⁰

Kylmän sodan aikana itäblokin maiden urheilumenestyksen arveltiin saman linjan suomalaislehdissä johtuneen poliittisesta järjestelmästä.⁵¹ Samansuuntaisesti *Ajan suunta* oli nimennyt saksalaisten menestykset kotikisoissaan yllätyksiksi ja selittänyt, että sen takana oli ”valtava kansallinen herätys ja uuden Saksan ihanne”. Lisäksi ainakin eräät ranskalaiset lehdet vetivät johtopäätöksiä kansallissosialistisen hallinnon ja urheilumenestyk-

sen välillä toivoen omassa maassa otettavan oppia. Jopa Paavolainen luotti *Völkischer Beobachterin* selitykseen uudesta kansallissosialistisen tahdon hengestä⁵². *Tulenkantajat* piti saksalaisten saavutusten suurentelua kuitenkin liian läpinäkyvänä: ”Saksa on ollut ennenkin huomattava urheilumaa. Sen edustajat ovat tosin nyt menestyneet vähän paremmin kuin aikaisemmin, mutta kun ottaa huomioon, että siellä on kisoihin erityisesti valmistauduttu ja että kisat vietettiin omalla maaperällä, ei saksalaisten sen paremmin kuin muidenkaan maiden natsien kannata sen johdosta reväistä vaatteitansa.”⁵³ Saksa oli sodanjälkeisen poissaolonsa jälkeen saavuttanut Amsterdamin kisoissa 1928 eurooppalaisista maista eniten mitaleja. Los Angelesin kisoissa 1932 se oli hieman tipahtanut jääden mitalitilastossa kuudenneksi.⁵⁴

Poliittisen maantieteen rakia kansa samaistettiin helposti sen poliittisen järjestelmän kanssa: ”Kylläpä on ollut natsilainen kesä tänä vuonna Suomessa! Minne ikinä on matkustanut, niin kaikkialla on kuullut saksanmongerrusta...”⁵⁵ Pienenä poikkeuksena *Tulenkantajat* kertoi, *New Statesman and Nation* -lehteen tukeutuen, ”fascisminvastaisen propagandan loistavasta näytteestä”, jossa nykyiseen adbusters-tyyliin oli käytetty muotona virallisia mainoslehtiä mutta esitely keskitysleirejä ja poliittisia vankiloita.⁵⁶ Tällöinkään ei mitenkään korostettu tuotteen saksalaisuutta.

Maantieteellisesti *Tulenkantajat* löysivät hengenheimolaisia lännestä. Jo ennen varsinaisia kisoja mainittiin olympialaisen idean puolustamisen komitean saaneen kannatusta erityisesti Yhdysvalloista, Tsekkoslovakiasta, Belgiasta ja Skandinaviasta. Lähteet komitean toiminnasta tulivat ensisijaisesti Britanniasta.⁵⁷ Seuraavan olympiaisännän ratkaisemisessa ”Skandinavian maat sen sijaan äänestivät Suomen puolesta osoittaen siten todellista ystävyyttä.” Avajaistilaisuuden suosionosoituksia arvostellessaan *Tulenkantajat* mainitsi nimeltä ”huomattavimpien urheilumaiden Suomen, Englannin, Ruotsin ja Amerikan joukkueet”, jotka saivat urheilullista merkitystään vaisumman vastaanoton, koska ne eivät tervehtineet yleisöä maan tavalla.⁵⁸ Kisojen aikana *Tulenkantajat* uutisoi, että Gestapo oli tehnyt ruotsalaisurheilijoille ruumiintarkastuksen Sassinzin satamassa etsien kiellettyä kirjallisuutta. Uutinen puolusti ruotsalaisia, mille oli syyssä myös siinä, että *Ajan Suunta* oli yrittänyt omassa uutisessaan vierittää syyt ruotsalaisten niskoilta.⁵⁹ Vala oli huomannut, miten skandinaavinen ja etenkin ruotsalainen yleisö oli suhtautunut suomalaisurheilijoihin suo-

*Kuva kirjasta Gigliola Gori: Italian Fascism and the Female Body
(2004, s. 26).*

peasti niin kisapaikalla kuin lehdistön kautta. Vala tulkitsti näiden kansanvaltaisten maiden lähentymisen tapahtuneen "törkeän natsikiihotuksen vastapainoksi".⁶⁰

Vaikka ulkomaita pelkistettiin poliittisesti monoliittisiksi, suomalaisen joukkueen sisällä voitiin erottaa todellinen kansa ja siitä eksynyt johto. Jälkimmäinen oli natsimielistä. Urheilijoita kuvaillessaan Valalla oli kuitenkin vaikeuksia päätyä täysin yksiselitteiseen luonnehdintaan: "työmiehet ja muut pieneläjät" edustivat "joka tapauksessa kansanvaltaista Suomea". Kiihotuksen keskellä joukkue oli pitänyt päänsä kylmänä eikä ollut "antanut käyttää itseään kisoissa fascistipropagandan välineenä. Se on omiaan lisäämään sen urheilullisten saavutusten arvoa."⁶¹

Jälkinäytös naapurimaissa

Kolmannet työläisolympialaiset pidettiin vuonna 1937 helmikuussa Tšekoslovakian Johannisbadissa ja heinä-elokuun vaihteessa Belgian Antwerpenissa.⁶² *Tulenkantajat* yleni otsikossaan nämäkin kisat olympialaisiksi ilman lisämääritteitä ja kertoi suomalaisten saavuttaneen lukuisia voittoja, "kuten odotettavissa olikin". Juttu perustui muihin lehtiselostuksiin ja suurin osa oli vastausta oikeistolehtien esittämään kritiikkiin. Lehden mukaan näissä kisoissa vallitsi "kansanvaltainen henki". Edelliskesän Berliinin olympialaiset olivat sitä vastoin "natsilainen propagandatilaisuus", johon "ei olisi pitänyt tuhlata valtion varoja". Jutussa puolustettiin alkaneen kansanrintaman ja punamultakauden mukaisesti maalaisliittoa, joka oli ollut mukana päättämässä kisajoukkueen tukemisesta, ja kehorettiin työväenlehtiä puolustamaan sekä työläisurheilijoita että -olympialaisia.⁶³

Uutisessa tiivistyvät Berliinin olympialaisten aikana muodostuneet näkökannat. *Tulenkantajatkin* nautti suomalaisten menestyksestä, vaikkei sinänsä ollut kiinnostunut urheilusta. Kirjoitukset olivat vastauksia muiden lehtien, erityisesti *Ajan Suunnan* nostamiin aiheisiin. Urheilu valjastettiin omien tarkoitusperien ajamiseen, minkä tosin muut tekivät ensin. Kisojen kestäessä muutkin suomalaislehdet arvostelivat politiikan sorkemista urheiluun sikäli kuin se oli johtanut olympiaisännyden menetykseen Japanille. *Tulenkantajat* oli yhtenä harvoista arvostellut jo kisojen valmisteluja ja sai tästä lisäaiheen. Ennen kisoja lehden arvostelun

kohteena oli erityisesti saksalainen militarismi ja kuvitellut sotavarustelut. Vastustaessaan sodan ja urheilun yhdistämistä *Tulenkantajat* kannatti ihmiskuntaa lähentävää käsitystä urheilusta. Lehden mielestä urheilu ei ollut erossa yhteiskunnasta. Oikeankaltainen urheilu päinvastoin tukisi kansanvaltaista hallitustapaa, jota *Tulenkantajat* pyrki Suomessa levittämään. Vaikka lehdessä arvosteltiin *Ajan Suunnan* vetäneen liian pitkälle menevän yhtäläisyysviivan yhteiskuntajärjestyksen ja urheilumenestyksen välillä, sen nimeämät huomattavimmat urheilumaat olivat lehden yhteiskunnallisen linjan esikuvat Ruotsi ja Yhdysvallat.

Viitteet:

- 1 Saarenheimo, Kerttu: *Tulenkantajat. Ryhmän vaiheita ja kirjallisia teemoja 1920-luvulta*. WSOY Porvoo 1966, liikunnasta erityisesti 42–44.
- 2 Saarenheimo 1966; Leino-Kaukiainen, Pirkko: Perinteiden vaalijat vastaan arvojen särkijät. Kulttuuripoliittiset keskustelulehder Finsk Tidskriftin perustamisesta 1950-luvulle s. 397–488 teoksessa *Suomen lehdistön historian 8. Yleisaikakauslehdet* (päätoim. Päiviö Tommila) Kustannuskiila Jyväskylä 1991, 462; Saarela, Tauno: Kommunistinen internationaali ja suomalainen kommunismi 1919–1935 teoksessa Natalia Lebedeva, Kimmo Rentola, Tauno Saarela (toim.) *"Kallis toveri Stalin!" Komintern ja Suomi*. Edita Helsinki 2002, 50.
- 3 *Tulenkantajat* 1933:35, 5 ja 8. Y.K.: Tähtiurheilun hinta.
- 4 *Tulenkantajat* 1936:17, 13. Entinen aktiiviurheilija: TUL:n tilanne; *Tulenkantajat* 1936:19, 3. Urheilukeskusliittosuunnitelma; *Tulenkantajat* 1936:28–29, 12. Vapaita lausuntoja: T.V.: Valtakunnan urheiluliittokysymys; *Tulenkantajat* 1936:37, 2. Sosialistinen Työväen Urheiluinternationale ja TUL; *Tulenkantajat* 1936:37, 6. Entinen aktiiviurheilija: TUL:n kilpailusuhteet ja toimituksen lisäys; *Tulenkantajat* 1936:43, 1 ja 15. Entinen aktiiviurheilija: TUL:n kilpailupäätösten tarkistaminen; *Tulenkantajat* 1936:45, 5. Entinen aktiiviurheilija: S. Urheilulehti ja TUL; *Tulenkantajat* 1936:48, 2. Eikö TUL:lle makseta tänä vuonna valtion-apua?; *Tulenkantajat* 1936:50, 2. Entinen aktiiviurheilija: TUL eduskunnassa.
- 5 Hentilä, Seppo: *Suomen Työläisurheilun historia I. Työväen Urheiluliitto 1919–1944*. Työväen Urheiluliitto ja Karisto, Hämeenlinna 1982, 429–432.
- 6 *Tulenkantajat* 1936:28–29, 2. Natsitulva.
- 7 *Tulenkantajat* 1936:18, 6. Berliinin olympialaisia vastaan. Suuri kansainvälinen konferenssi 6.–7. kesäkuuta; *Tulenkantajat* 1936:19, 2. Natsiolympialaiset.
- 8 *Tulenkantajat* 1936:21, 1 ja 7. Älkää menkö Berliinin olympialaisiin. Ne ovat kansalliskiihkon, rotuvihan ja sotavarustelun olympialaiset.
- 9 *Tulenkantajat* 1936:28–29, 3. Prahaan Berliinin vastaolympialaiset?

- 10 Jari Aronen, Sinikka Aura, Sari Heiskanen, Markus Henrikson, Nina Ignatius, Mikko Hetemaa, Kristiina Vanhala ja Leena Laine: Suomalaisten suhtautuminen kansallissosialistisen Saksan olympiakisoihin 1936 s. 123–143 teoksessa *Suomen urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja 1994*. Suomen urheiluhistoriallinen seura, Joensuu 1994, 128–129, 131; Talonen, Jyrki: Poisjääntejä ja boikotteja olympialiikkeessä 1896–1984 s.123–146 teoksessa *Urheilu ja historia. Kansakunnan identiteetiksi, yhteiskunnan vaikuttajaksi, joukkojen harrastukseksi*. (toim. Vesa Vares). Turun Historiallinen Arkisto 51. 1998, 128–130; Kuparinen, Eero: Hitlerin Saksaa markkinoimassa. Berliinin olympialaiset Kolmannen valtakunnan propagandaministeriön haasteena s. 41–91 teoksessa *Urheilu ja historia*, emt. 48–49; Hentilä, Seppo: "Führer haltioittaa poikiaan" suomalaisten vaikutelmia Berliinin olympiakisoista 1936 teoksessa *Ihmisiä, ilmiöitä ja rakenteita historian virrassa. Studia Carelica Humanistica 16*. Joensuun yliopiston humanistinen tiedekunta, Hämeenlinna 2001, 140–141.
- 11 *Tulenkantajat* 1936:33, 2–3. Monet Ruotsin parhaat urheilijat jäivät pois olympialaisista.
- 12 *Tulenkantajat* 1936:21, 1 ja 7. Älkää menkö Berliinin olympialaisiin. Ne ovat kansalliskiihkon, rotuvihan ja sotavarustelun olympialaiset.
- 13 Kuparinen 1998, 48, 58–60; Hentilä 2001, 139–140. Myös *Tulenkantajat* 1936:32, 8. Natsit ovat pettyneitä olympialaisten yleisömenestyksen suhteen.
- 14 *Tulenkantajat* 1936:19, 2. Natsiolympialaiset; *Tulenkantajat* 1936:21, 1 ja 7. Älkää menkö Berliinin olympialaisiin. Ne ovat kansalliskiihkon, rotuvihan ja sotavarustelun olympialaiset.
- 15 *Tulenkantajat* 1936:33, 1. Epäsointuiset olympialaiset. Samassa numerossa oli tästä myös Ruotsin *Social-Demokratenista* lainattu erillinen uutinen: *Tulenkantajat* 1936:33, 2. Olympialaisoihtu päätyi tykkirehtaaseen.
- 16 *Tulenkantajat* 1936:32, 8. Natsit ovat pettyneitä olympialaisten yleisömenestyksen suhteen.
- 17 Kuparinen 1998, 48, 81–82.
- 18 *Tulenkantajat* 1936:21, 1 ja 7. Älkää menkö Berliinin olympialaisiin. Ne ovat kansalliskiihkon, rotuvihan ja sotavarustelun olympialaiset.
- 19 *Tulenkantajat* 1936:21, 1 ja 7. Älkää menkö Berliinin olympialaisiin. Ne ovat kansalliskiihkon, rotuvihan ja sotavarustelun olympialaiset.
- 20 *Tulenkantajat* 1936:32, 8. "Kansojen veljeys" ilmeni tappelunakin
- 21 *Tulenkantajat* 1936:34, 3. Häikäilemätöntä.
- 22 *Tulenkantajat* 1936:33, 1. Epäsointuiset olympialaiset.
- 23 Mikkeli, Heikki: Tornin pidot – korkokuva 30-luvusta? teoksessa Pentti Karkama, Hanne Koivisto (toim.): *Ajan paineessa. Kirjoituksia 1930-luvun suomalaisesta aatemaailmasta*. SKS Jyväskylä 1999, 27–28.
- 24 *Tulenkantajat* 1936:21, 1 ja 7. Älkää menkö Berliinin olympialaisiin. Ne ovat kansalliskiihkon, rotuvihan ja sotavarustelun olympialaiset.
- 25 Kuparinen 1998, 74–75.

- 26 *Tulenkantajat* 1936:33, 1. Epäsointuiset olympialaiset. Paavolainen puolestaan kuvaa antiikinkin kisat lyhyenä taukona, pax olympicana: ”sitten taas kaikkien sota kaikkia vastaan...” (Paavolainen, Olavi: *Kolmannen valtakunnan vieraana* (7. painos; 1. painos 1936). Otava Keuruu 1993, 243.)
- 27 *Tulenkantajat* 1936:34, 3. Häikäilemätöntä.
- 28 *Tulenkantajat* 1936:33, 1. Epäsointuiset olympialaiset.
- 29 Aronen et al. 1994, 132–135; Hentilä 2001, 150–151.
- 30 Hentilä 2001, 150.
- 31 *Tulenkantajat* 1936:32, 1. Huomioita Berliinin olympialaisista.
- 32 *Tulenkantajat* 1936:32, 1. Huomioita Berliinin olympialaisista.
- 33 *Tulenkantajat* 1936:32, 2. Majava: Natsilainen kesä; Maija Hirvonen: *Salanimet ja nimimerkit*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran kirjasto, Jyväskylä 2000.
- 34 *Tulenkantajat* 1936:33, 1. Epäsointuiset olympialaiset.
- 35 *Tulenkantajat* 1936:35, 6. Hitler määräsi Saksan edustajan äänestämään olympialaiset Tokioon.
- 36 Kuparinen 1998, 67–68; Aronen et al. 1994, 135–137.
- 37 *Tulenkantajat* 1936:33, 1. Epäsointuiset olympialaiset.
- 38 *Tulenkantajat* 1936:32, 2 ja 8. Ruotsalaiset urheilijat joutuivat Gestapon tutkittaviksi.
- 39 Paavolainen 1936/1993, 8, 15, 242.
- 40 Paavolainen 1936/1993, 220.
- 41 *Tulenkantajat* 1936:32, 1. Huomioita Berliinin olympialaisista. Myös *Tulenkantajat* 1936:33, 5. Berliinin olympialaiset eivät olleet urheilulliset. Suomalaisia lehtiläusuntoja; Hentilä 2001, 148–149.
- 42 *Tulenkantajat* 1936:33, 1. Epäsointuiset olympialaiset. Vastaavanlaiseen välipäätökseen oli päädytty jo viikkoa aiemmin. *Tulenkantajat* 1936:32, 1. Huomioita Berliinin olympialaisista.
- 43 *Tulenkantajat* 1936:33, 5. Berliinin olympialaiset eivät olleet urheilulliset. Suomalaisia lehtiläusuntoja. Myös *Tulenkantajat* 1936:32, 1. Huomioita Berliinin olympialaisista.
- 44 *Tulenkantajat* 1936:33, 5. Berliinin olympialaiset eivät olleet urheilulliset. Suomalaisia lehtiläusuntoja.
- 45 Paasivirta, Juhani: *Suomi ja Eurooppa 1914–1939*. Kirjayhtymä Helsinki 1984, 227–231; Vares, Vesa: *Hakaristin kuva. Kansallissosialistinen Saksa Suomen johtavassa puoluelehdistössä sisä- ja ulkopoliittisena tekijänä 1933–1939*. Turun yliopiston poliittisen historian laitos 1985.
- 46 *Tulenkantajat* 1936:28–29, 2. Nausitulva; *Tulenkantajat* 1936:30–31, 2. ”Olympialaiset”; Aronen et al. 1994, 132.
- 47 *Tulenkantajat* 1936:28–29, 2. Nausitulva; Aronen et al. 1994, 133; Peltoniemi, Risto: *Suomi saksalaisin silmin 1933–1939. Lehdistön ja diplomatian näkökulmia*. Historiallisia tutkimuksia 223. SKS Tampere 2005, 35–36, 252, 266.
- 48 *Tulenkantajat* 1936:32, 8. Natsit riemuitsevat olympialaisvoitoistaan.

- 49 *Tulenkantajat* 1936:32, 2 ja 8. Ruotsalaiset urheilijat joutuivat Gestapon tutkittaviksi.
- 50 *Tulenkantajat* 1936:32, 1. Huomioita Berliinin olympialaisista.
- 51 Vares, Vesa: Rähmälleen tartaniin? Suomalaisen urheilujournalismin tulkinnat itäblokin urheilujärjestelmästä ja -menestyksestä Montrealin, Moskovan ja Los Angelesin olympialaisten näkökulmasta s. 147–172 teoksessa *Urheilu ja historia*, emt. 52 Paavolainen 1936/1993, 241–242.
- 53 *Tulenkantajat* 1936:33, 5. Berliinin olympialaiset eivät olleet urheilulliset. Suomalaisia lehtiläusuntoja. Tulenkantajat oli jo kisojen aikana lainannut *Ajan Suunnasta* vastaavan ”herkullisen palasen”. *Tulenkantajat* 1936:32, 8. Natsit riemuitsevat olympialaisvoitoistaan.
- 54 Kuparinen 1998, 45 ja 65.
- 55 *Tulenkantajat* 1936:32, 2. Majava: Natsilainen kesä
- 56 *Tulenkantajat* 1936:32, 8. Olympialaisjulkaisu, joka sai natsit pois tolaltaan.
- 57 *Tulenkantajat* 1936:21, 1 ja 7. Älkää menkö Berliinin olympialaisiin. Ne ovat kansalliskiihkon, rotuvihan ja sotavarustelun olympialaiset.
- 58 *Tulenkantajat* 1936:32, 1. Huomioita Berliinin olympialaisista.
- 59 *Tulenkantajat* 1936:32, 2 ja 8. Ruotsalaiset urheilijat joutuivat Gestapon tutkittaviksi. Myös *Tulenkantajat* 1936:33, 1. Epäsointuiset olympialaiset.
- 60 *Tulenkantajat* 1936:32, 1. Huomioita Berliinin olympialaisista.
- 61 *Tulenkantajat* 1936:32, 1. Huomioita Berliinin olympialaisista.
- 62 Hentilä 1982, 419.
- 63 *Tulenkantajat* 1937:31/32, 11. Antwerpenin olympialaiset.